

УДК 94:81'373.21(477.42)
DOI <https://doi.org/10.35433/history.112075>

Бабушко Олена,
здобувачка ступеня доктора
філософії кафедри історії України
Житомирського державного
університету імені Івана Франка,
ebabushko@gmail.com

ЗМІНИ ТОПОНІМІКИ ЖИТОМИРЩИНИ У ПЕРІОД НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Анотація

*Метою роботи є аналіз змін в топоніміці Житомирської області наприкінці XX – у першій чверті XXI ст. **Методологія** наукового дослідження ґрунтується на використанні комплексу загальнонаукових, спеціальних історичних методів та міждисциплінарного підходу, інструментів регіонаознавства, краєзнавчого аналізу та краєзнавчої персоналогії. **Наукова новизна** полягає в тому, що у статті уперше комплексно проаналізовано зміни в топоніміці Житомирської області кінця XX – першої чверті XXI ст. У результаті проведеного дослідження авторка приходить до **висновків**, що декомунізація та дерусифікація топонімів є необхідним кроком на шляху відновлення історичної пам'яті українського народу, що є складовою державної політики пам'яті. На Житомирщині процес перейменування топонімів (декомунізація, а згодом і дерусифікація) розпочався від початку 1990-х років і триває нині. Від початку незалежності України цьому сприяла розроблена нормативно-правова база та діяльність місцевих топонімічних комісій, зокрема у Житомирі. Передусім топонімічні зміни відбувалися у рамках декомунізаційних процесів, які активізувалися після ухвалення у 2015 р. Верховною Радою України відповідних законів. Дерусифікація топонімів Житомирщини активізувалася після повномасштабного російського вторгнення до України. В основному нові топонімічні назви Житомирщини пов'язані з історичними подіями або шануванням пам'яті відомих історичних діячів, визначних постатей науки й культури, громадських діячів, які народилися чи працювали на Житомирщині; всесвітньо відомих вітчизняних вчених та митців.*

Ключові слова: *топоніміка, декомунізація, дерусифікація, історична пам'ять, політика пам'яті, Житомир, Україна.*

Постановка проблеми. Топоніміка – це специфічний інструмент утвердження державного суверенітету та національної ідентичності. Вона є частиною історичної пам'яті. Кожний топонім зберігає в собі інформацію про духовну, матеріальну та культурну складові народу, який утворили цей топонім – слово, найменування, де поєднується зв'язок із культурно-історичним призначенням об'єкта, зв'язок назви з його соціально-географічною функцією (Дрогушевська, 2017, с. 24). До проголошення незалежності України топонімічний простір України був здебільшого радянський. Створення законодавчої бази для відродження національної топонімії стало важливим кроком для повернення топонімічним об'єктам їх історичних назв, зокрема у рамках декомунізації. Водночас в умовах незалежності зростає зацікавленість до формування нового топонімічного простору населених пунктів України. Це є виразником активних процесів у суспільстві, показником національної свідомості та відновлення історичної пам'яті тієї території, де активно відбуваються процеси перейменування об'єктів топоніміки з огляду на запити суспільства (Гримашевич, 2016 с. 53).

В історіографії зміна топоніміки Житомирщини періоду незалежності України не розглядалася комплексно. Здебільшого, в роботах окремих авторів, зокрема Г. Мокрицького (Мокрицький, 2007) та Г. Гримашевич (Гримашевич, 2016), аналізувалися декомунізаційні процеси, пов'язані з перейменуванням топонімічних об'єктів м. Житомира. Якщо Г. Мокрицький переважно пояснює назви вулиць міста, їх походження, географічне розташування, то Г. Гримашевич виявляє загальні тенденції в перейменуванні топонімів Житомира порівняно з іншими містами України. У той же час ряд українських дослідників характеризують загальні процеси, пов'язані з декомунізацією та перейменуванням топонімів у містах України (Дрогушевська, 2017; Касьянов, 2018).

Метою статті є аналіз змін в топоніміці Житомирської області наприкінці ХХ – у першій чверті ХХІ ст.

Виклад основного матеріалу. У період СРСР назви топонімічних об'єктів, у тому числі Житомирської області, вписувались в ідеологізовані рамки та були вкрай заполітизовані. Від початку незалежності розпочався процес їх декомунізації.

Повноваження й можливості місцевих рад, зокрема у сфері зміни назв топоніміки, визначаються різними законами, серед яких Закон України «Про місцеве самоврядування» та Закон України «Про присвоєння юридичним особам та об'єктам права власності імен (псевдонімів) фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій» (Закон України «Про присвоєння юридичним особам та об'єктам права власності імен (псевдонімів) фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій», 2012).

Також важливе значення у процесах формування топонімічного простору населених пунктів має діяльність комісій з топоніміки. У Житомирі міська комісія з топоніміки була створена уже в 1991 р. Вона надала рекомендації щодо зміни назв вулиць, пов'язаних з іменами найвідоміших діячів комуністичної партії. При цьому, комісія рекомендувала повернути деяким вулицям їх історичних назв (вулиця Леніна – вулиця Київська, вулиця Карла Маркса – вулиця Велика Бердичівська). У 1995 р. провулок 1-й Свердлова було перейменовано на вулицю Хаїма Нахмана Бялика, видатного єврейського поета і громадського діяча, уродженця Житомира; вулицю Радянську названо на честь уродженця Житомира, академіка АН СРСР, фізика-ядерника, лауреата Міжнародної премії миру Володимира Векслера. Провулки 1-й і 2-й Радянські, об'єднані в один, перейменовано на провулок Академіка Слуцького, відомого ученого-математика й економіста, академіка АН України, який жив і навчався у Житомирі. Провулок 3-й Радянський був перейменований на проїзд Академіка Тутковського, геолога й географа, академіка АН України, який певний час жив і працював у Житомирі. Також 1995 р. Жовтневий провулок було перейменовано на вулицю Бальзаківську, а вулицю Держинського – на вулицю Василя Тарновського (Рішення виконавчого комітету Житомирської міської ради від 11.05.1995, № 263).

У рамках реалізації декомунізаційних ініціатив у 2014 р. в Житомирі вулицю Московську було перейменовано на вулицю Небесної сотні (Рішення Житомирської міської ради від 18.06.2014 № 680 «Про перейменування вул. Московська на вул. Небесної Сотні в місті Житомирі», 2014).

У квітні 2015 р. Верховна Рада України ухвалила 4 закони, які регулюють способи і форми репрезентації пам'ятних дат і подій минулого в публічному просторі (декомунізаційні закони). Основним із них вважається Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки», який регламентує процеси декомунізації. Закон засуджує згадані в його назві режими, визначає правові підстави для заборони пропаганди їхньої символіки й встановлює порядок її ліквідації в публічному просторі (Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки», 2015).

У 2015 р. на виконання Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» міська комісія з топоніміки надала рекомендації по перейменуванню топонімічних об'єктів Житомира. Із урахуванням рекомендацій Українського інституту національної пам'яті було перейменовано 87 об'єктів топоніміки м. Житомира (Розпорядження міського голови від 19.02.2016 № 112 «Про перейменування топонімічних об'єктів та демонтаж пам'ятних знаків у м. Житомирі», 2016).

У ході перейменування комісія з топоніміки Житомира керувалася такими правилами: передусім відновлювали колишню історичну назву вулиці, провулка. Якщо топонімічний об'єкт названий у радянський час і на честь партійного діяча, то давали нову назву, але пов'язану з Житомиром та Житомирщиною. Таким чином вдалося відновити назви: вулиця Троянівська, вулиця Чуднівська, провулок Закам'янський. У назвах вулиць і провулків було увічнено імена славетних земляків: Івана Сльоти, Кліма Поліщука, Володимира Плотницького, Христофора Барановського, Івана Садовського, Юліяна Мовчана, Павла Кольченка, Михайла Клименка, Миколи Сціборського, Івана Жилюка, родини Тайберів. Ще частина топонімів отримала назви, пов'язані з видатними представниками українського (Олени Теліги, Василя Кука, Уласа Самчука, Тараса Сенюка), а також польського (Зигмунта Фелінського) народів (Розпорядження міського голови від

19.02.2016 № 112 «Про перейменування топонімічних об'єктів та демонтаж пам'ятних знаків у м. Житомирі», 2016).

На відміну від колишніх найменувань вулиць, які склалися, відповідно до радянської традиції, тільки з назви прізвища – вулиця Чкалова, Фрунзе, Фурманова, Щорса, Ватутіна, Мануїльського, Шелушкова – нові найменування вулиць поряд із прізвищем містять обов'язково ім'я (Гримашевич, 2016, с. 57).

У сучасних назвах об'єктів топоніміки відображаються явища національної культури українців, їхньої історії, культурно-історичного розвитку кожного окремо взятого населеного пункту. Завдяки такому підходу в Житомирі у 2016 р. з'явилися вулиці: Пилипа Орлика, Івана Мазепи (гетьманів України), Симона Петлюри (українського державного та політичного діяча), Степана Бандери, Євгена Коновальця, Миколи Сціборського (відомих представників національно-визвольного руху), Святого Йоана Павла II (польського релігійного діяча, 264-го Папи Римського), Митрополита Андрія Шептицького (українського релігійного діяча, предстоятеля УГКЦ до 1944 р.). Також відбулося повернення історичних назв вулицям Житомира: Троянівська, Синельниківська, Радивилівська, Нобелівська, проїзд Шпаковський (Розпорядження міського голови від 19.02.2016 № 112 «Про перейменування топонімічних об'єктів та демонтаж пам'ятних знаків у м. Житомирі», 2016). Таке відновлення первинних топонімів сприяло поверненню історичної пам'яті, що є важливим чинником українського державотворення.

Нині, в умовах повномасштабної російсько-української війни, активно відбуваються процеси дерусифікації топонімічних об'єктів. Такі заходи сприймаються як важливий елемент державної політики пам'яті. Для подолання наслідків русифікації й тоталітаризму Міністерство культури та інформаційної політики України та Український інститут національної пам'яті підготували рекомендації для органів місцевого самоврядування й громадських організацій для усунення з публічного простору об'єктів, символів та назв радянської тоталітарної і російської імперської політики (Рекомендації Міністерства культури та інформаційної політики України та Українського інституту національної пам'яті щодо пам'ятних об'єктів пов'язаних з історією та культурою Росії та СРСР, 2022).

Однією з таких рекомендацій є необхідність перейменування вулиць та демонтаж пам'ятників російському поету О. Пушкіну. Пам'ятник О. Пушкіну на розі вулиць Великої Бердичівської та Старого Бульвару у м. Житомирі (охоронний номер 060001-Н) було включено до Переліку пам'яток культурної спадщини національного значення, які вилучені з Державного реєстру нерухомих пам'яток України (Постанова Кабінету Міністрів України від 10.11.2023 № 1186 «Про внесення змін до Державного реєстру нерухомих пам'яток України», 2023). Пам'ятник (погруддя) О. Пушкіну у Житомирі демонтували раніше, у листопаді 2022 р.

Рішенням Житомирської міської ради від 29.06.2023 № 827 «Про перейменування топонімічних об'єктів та об'єктів благоустрою м. Житомира», на підставі рекомендацій міської комісії з топоніміки, та результатів проведеного громадського обговорення, у формі електронної консультації, перейменовано 6 вулиць м. Житомира, а саме: вулиця Пушкінська, у проміжку буд. № 1–32/8, на вулицю Віктора Косенка; вулиця Пушкінська, у проміжку буд. № 34–63, на вулицю Університетська; вулиця Льва Толстого на вулицю Володимира Гнатюка; вулиця Гагаріна на вулицю Юрія Вороного; вулиця Лермонтовська на вулицю Шляхетна; вулиця Чехова на вулицю Григорія Сковороди; вулиця Білоруська на вулицю Полку імені Кастуся Калиновського (Рішення Житомирської міської ради від 29.06.2023 № 827 «Про перейменування топонімічних об'єктів м. Житомира», 2023).

У рамках дерусифікації, Уповноважений із захисту прав української мови виступив з ініціативою приведення у відповідність до норм української мови назв низки населених пунктів та топонімічних об'єктів, які носять російськомовний характер. На підставі його рекомендацій було перейменовано 18 об'єктів топоніміки Житомира, у назвах яких вживаються російськомовні корені (Рішення Житомирської міської ради від 15.12.2022 № 665 «Про перейменування топонімічних об'єктів м. Житомира», 2022).

Також житомирська міська комісія з топоніміки розглядає пропозиції, які увічнюють імена відомих історичних постатей, визначних діячів науки та культури, громадських діячів, що народилися або працювали у місті Житомирі та на Житомирщині;

імена всесвітньовідомих українських вчених та митців. Увічнення пам'яті видатних постатей у найменуваннях топонімічних об'єктів, що знаходяться на території Житомирської міської об'єднаної територіальної громади, здійснюється не раніше як через 5 років із дня смерті особи, пам'ять якої увічнюється (Рішення виконавчого комітету Житомирської міської ради від 19.04.2023 № 442 «Про внесення змін у рішення виконавчого комітету міської ради від 21.07.2021 № 798 “Про затвердження складу міської комісії з топоніміки та Положення про неї”», 2023).

До діяльності з перейменування вулиць, провулків та скверів необхідно підходити зважено та розсудливо. Нині є окремі назви топонімічних об'єктів, які потребують переосмислення та обговорення. На одному із прикладів зазначимо, що до розгляду на засіданні міської комісії з топоніміки (Протокол № 2 засідання міської комісії з топоніміки, 2023) було включено питання перейменування вулиці Вітрука у м. Житомирі. При обговоренні членами комісії зауважено, що Андрій Никифорович Вітрук народився на Житомирщині та в період Другої світової війни був командиром спеціального оперативного авіаційного з'єднання. Він чесно виконував свій обов'язок. Тому ще у 1973 р. одна із вулиць Житомира була названа на честь генерал-майора авіації, командира 10-ї гвардійської штурмової дивізії А. Н. Вітрука, льотчики якої брали участь у звільненні міст і сіл Житомирщини від нацистського режиму (Мокрицький, 2007, с. 51; Протокол № 2 засідання міської комісії з топоніміки, 2023). Крім того, в переліку осіб, чия діяльність підпадає під дію законів про декомунізацію, прізвище А. Н. Вітрука відсутнє. Членами міської комісії з топоніміки не було підтримано пропозицію про перейменування вулиці Вітрука у м. Житомирі (Протокол № 2 засідання міської комісії з топоніміки, 2023).

Рішенням Житомирської міської ради від 09.11.2023 № 945 «Про перейменування топонімічних об'єктів м. Житомира» перейменовано 20 топонімічних об'єктів Житомира, а саме: вулиця Багратіонівська на вулицю Князів Сангушків; провулок Безименського на провулок Софії Левицької; вулиця Дениса Давидова на вулицю Миколи Міхновського; провулок Крилова на провулок Художника Максименка; провулок Льва Нікуліна на

провулок Ніни Мирошниченко; провулок 1-й Льва Толстого на провулок Миколи Костриці; провулок 2-й Льва Толстого на провулок Костя Возного; провулок 1-й Матросова на провулок Антона Анжейовського; провулок 2-й Матросова на провулок Олександра Білімовича; провулок Мічурінський на провулок Родини Смиренків; провулок Попова на провулок Зелена Брама; провулок Рилєєва на провулок Короткий; вулиця Російська Слобідка на вулицю Пилипонівську; провулок Склянського на провулок Єлизавети Епштейн; провулок 2-й Тургенєва на провулок Володимира Івасюка; провулок Туркенича на провулок Віктора Шкуринського; провулок 1-й Чехова на провулок Дубенський; провулок 2-й Чехова на провулок Коденка (Рішення Житомирської міської ради від 09.11.2023 «Про перейменування топонімічних об'єктів м. Житомира», 2023).

Цим же рішенням були перейменовані русифіковані топонімічні об'єкти Житомира. Нові назви пов'язуються з відомими українськими військовими, політичними та громадськими діячами (вулиця Князів Сангушків, вулиця Миколи Міхновського, провулок Костя Возного); українськими письменниками (провулок Матвія Номиса, вулиця Івана Білика); видатними уродженцями Житомирщини (провулок Олександра Білімовича, провулок Миколи Костриці, провулок художника Максименка, провулок Віктора Шкуринського); з відомими художниками, композиторами та науковцями (провулок Антона Анжейовського, провулок Родини Смиренків, провулок Ніни Мірошниченко, провулок Єлизавети Епштейн, провулок Софії Левицької, провулок Володимира Івасюка). Також були повернуті історичні назви: провулок Коденка, провулок Дубенський, провулок Зелена Брама, вулиця Пилипонівська (Рішення Житомирської міської ради від 09.11.2023 «Про перейменування топонімічних об'єктів м. Житомира», 2023).

У рамках декомунізації в деяких районах Житомирської області місцеві громади були не досить активними та запропонували до нових топонімів нейтральні назви: Калинова, Вишнева, Садова і т. д. В окремих випадках райони взагалі настільки зволікали з перейменуванням, що не встигли зробити це у відведений Законом час. Тому рішення було прийнято головою Житомирської обласної державної адміністрації. Зокрема, це

стосувалося перейменування вулиць і провулків у населених пунктах Олевського й Житомирського районів (за винятком села Левків). Назви нових топонімів Житомирського району були затверджені розпорядженням голови облдержадміністрації, яким було перейменовано 796 вулиць у 223 населених пунктах області (Розпорядження голови Житомирської обласної державної адміністрації від 20.05.2016 № 140 «Про перейменування топонімічних об'єктів та демонтаж пам'ятних знаків у Житомирській області», 2016).

Ще одним напрямком реалізації декомунізаційних законів стало перейменування населених пунктів. Так, на Житомирщині було перейменовано 7 населених пунктів та 1 район: село П'ятирічка Баранівського району на село Глинянка; село Червонопрапорне Баранівського району на село Смолка; село Щорсівка Коростенського району на село Білошиці; село Жовтневе Малинського району на село Маклаївка; село Крупське Малинського району на село Студень; село Червоний Плугатар Малинського району на село Косня; Червоноармійський район на Пулинський район; селище міського типу Червоноармійськ Червоноармійського району на селище міського типу Пулини (Постанова Верховної ради України від 19.05.2016 «Про перейменування окремих населених пунктів та районів», 2016).

16 листопада 2022 р. Верховна Рада України ухвалила рішення про перейменування міста Новоград-Волинський у Житомирській області на Звягель, а Новоград-Волинського району – на Звягельський район. У пояснювальній записці до Постанови зазначено: «Перейменування міста Новоград-Волинський ініційовано його жителями з метою повернення населеному пункту його історичної назви – Звягель. Відповідно до матеріалів, наданих Житомирською обласною радою, вказаний населений пункт вперше згадується в письмовій згадці XIII ст. як Воззвягель, пізніше з XV ст. місто мало назву Звягель. У 1793 році, після другого розділу Речі Посполитої, населений пункт перейшов під управління Російської імперії та був перейменований на місто Новоград-Волинський» (Стешенко, 2022). Питання про перейменування міста Новоград-Волинський було підтримане більшістю жителів населеного пункту, які взяли участь у громадських слуханнях. Перейменування було погоджено Новоград-Волинською міською

та Житомирською обласною радами відповідно до чинного законодавства України.

Висновки. Після проголошення державної незалежності України на Житомирщині розпочалися процеси, пов'язані зі змінами назв топонімічних об'єктів, які до того були вкрай заполітизовані. Цьому сприяла новоприйнята нормативно-правова база, а також створення місцевих топонімічних комісій. Особливо активну діяльність розгорнула житомирська міська комісія з топоніміки. Передусім топонімічні зміни відбувалися у рамках декомунізації. Важливе значення для активізації декомунізаційних процесів в Україні, та на Житомирщині, зокрема стало прийняття у 2015 р. декомунізаційних законів, які визначили способи та форми репрезентації пам'ятних дат й подій минулого у публічному просторі. Центральним тут став Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки». В останні роки, головним чином після початку повномасштабної російсько-української війни, на Житомирщині, як і в Україні загалом, проводиться дерусифікація топонімів. У перейменуванні об'єктів топоніміки беруть участь місцеві громади та відповідні фахівці, що поліпшує топонімічний ландшафт міст, сіл, селищ. Нові топонімічні назви Житомирщини здебільшого співвідносяться з історичними подіями або вшануванням пам'яті відомих історичних постатей, визначних діячів науки та культури, громадських діячів, що народилися або працювали на Житомирщині; всесвітньовідомих українських учених та митців. Деякі нові топонімічні об'єкти пов'язані з іменами польських релігійно-культурних діячів. Декомунізація та дерусифікація українських топонімів є необхідним кроком на шляху відновлення історичної пам'яті, невід'ємною частиною повернення її топонімічної спадщини.

Подяка. Висловлюю вдячність рецензентам за конструктивні зауваження, побажання та консультації, надані під час підготовки статті до друку.

Фінансування. Авторка не отримувала фінансової підтримки для проведення дослідження й публікації цієї статті.

Джерела та література

Гримашевич, Г. І. (2016). Урбанонімія Житомира в контексті декомунізації. *Мова: класичне – модерне – постмодерне: збірник наукових праць*. Вип. 2. С. 53–61.

Дрогушевська, І. Л. (2017) Декомунізація топонімії: концепція повернення історичних назв на карту України. *Проблеми безперервної географічної освіти і картографії*. Вип. 26. С. 22–27.

Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки». (2015). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text> (дата звернення: 17.11.2023).

Закон України «Про присвоєння юридичним особам та об'єктам права власності імен (псевдонімів) фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій». (2012). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4865-17#Text> (дата звернення: 17.11.2023).

Касьянов, Г. В. (2018). Past Continuous: історична політика 1980-х – 2000-х. Україна та сусіди. Київ: Laurus, Антропос-Логос-Фільм, 2018. 420 с.

Мокрицький, Г. П. (2007). Вулиці Житомира. Енциклопедія Житомира. Кн. 1. Житомир: Волинь. 640 с.

Постанова Верховної ради України від 19.05.2016 «Про перейменування окремих населених пунктів та районів». (2016). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1377-19#Text> (дата звернення: 23.11.2023).

Постанова Кабінету Міністрів України від 10.11.2023 № 1186 «Про внесення змін до Державного реєстру нерухомих пам'яток України». (2023). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1186-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 23.11.2023).

Протокол № 2 засідання міської комісії з топоніміки. (2023). *Житомирська міська рада*. URL: <https://zt-rada.gov.ua/files/upload/sitefiles/doc1686058407.pdf> (дата звернення: 23.11.2023).

Рекомендації Міністерства культури та інформаційної політики України та Українського інституту національної пам'яті щодо пам'ятних об'єктів пов'язаних з історією та культурою Росії та СРСР. (2022). *Міністерство культури та інформаційної політики України*. URL: <https://mkip.gov.ua/news/7468.html> (дата звернення: 17.11.2023).

Рішення виконавчого комітету Житомирської міської ради від 19.04.2023 № 442 «Про внесення змін у рішення виконавчого комітету

міської ради від 21.07.2021 № 798 «Про затвердження складу міської комісії з топоніміки та Положення про неї»». (2023). *Житомирська міська рада*. URL: <https://ztrada.gov.ua/files/upload/sitefiles/doc1682405551.pdf> (дата звернення: 17.11.2023).

Рішення Житомирської міської ради від 09.11.2023 «Про перейменування топонімічних об'єктів м. Житомира». (2023). *Житомирська міська рада*. URL: <https://ztrada.gov.ua/files/upload/sitefiles/doc1700147977.pdf> (дата звернення: 17.11.2023).

Рішення Житомирської міської ради від 15.12.2022 № 665 «Про перейменування топонімічних об'єктів м. Житомира». (2022). *Житомирська міська рада*. URL: [https://ztrada.gov.ua/documents?documentNumber\[0\]=665&fileType\[0\]=5&documentDateStart\[0\]=1671062461&documentDateEnd\[0\]=1671148799](https://ztrada.gov.ua/documents?documentNumber[0]=665&fileType[0]=5&documentDateStart[0]=1671062461&documentDateEnd[0]=1671148799) (дата звернення: 17.11.2023).

Рішення Житомирської міської ради від 18.06.2014 № 680 «Про перейменування вул. Московська на вул. Небесної Сотні в місті Житомирі». (2014). *Житомирська міська рада*. URL: https://old.ztrada.gov.ua/laws/t2/p1?laws=true&law_text=&law_number=680&law_type_id=1&law_publisher_id=3&law_session_number=&law_session_convocation=&date_type=onedate&law_date_day1=18&law_date_month1=6&law_date_year1=2014&law_date_day2=1&law_date_month2=1&law_date_year2=2023&submit=#convocation6 (дата звернення: 17.11.2023).

Рішення Житомирської міської ради від 29.06.2023 № 827 «Про перейменування топонімічних об'єктів м. Житомира». (2023). *Житомирська міська рада*. URL: [https://ztrada.gov.ua/documents?documentNumber\[0\]=827&fileType\[0\]=5&documentDateStart\[0\]=1687993261&documentDateEnd\[0\]=1688079599](https://ztrada.gov.ua/documents?documentNumber[0]=827&fileType[0]=5&documentDateStart[0]=1687993261&documentDateEnd[0]=1688079599) (дата звернення: 17.11.2023).

Розпорядження голови Житомирської обласної державної адміністрації від 20.05.2016 № 140 «Про перейменування топонімічних об'єктів та демонтаж пам'ятних знаків у Житомирській області». (2016). *Житомирська обласна державна адміністрація*. URL: <https://oda.zht.gov.ua/oda/2014-2017/za-2016-rik/rozporyadzhennya-140-vid-20-05-2016/> (дата звернення: 17.11.2023).

Розпорядження міського голови від 19.02.2016 № 112 «Про перейменування топонімічних об'єктів та демонтаж пам'ятних знаків у м. Житомирі» (2016). *Житомирська міська рада*. URL: https://ztrada.gov.ua/?doc_id=10544 (дата звернення: 17.11.2023).

Стещенко, А. (2022). Місто Новоград-Волинський на Житомирщині перейменовано на Звягель. LB.ua. URL:

https://lb.ua/society/2022/11/16/536121_misto_novogradvolinskiy.html (дата звернення: 23.11.2023).

References

Hrymashevych, H. I. (2016). Urbanonimiia Zhytomyra v konteksti dekomunizatsii. *Mova: klasychne – moderne – postmoderne: zbirnyk naukovykh prats*. Vyp. 2. S. 53–61. [In Ukrainian].

Drohushevska, I. L. (2017) Dekomunizatsiia toponimii: kontsepsiia povnennia istorychnykh nazv na kartu Ukrainy. *Problemy bezpererвної heohrafichnoi osvity i kartohrafii*. Vyp. 26. S. 22–27. [In Ukrainian].

Zakon Ukrainy «Pro zasudzhennia komunistychnoho ta natsional-sotsialistychnoho (natsyystskoho) totalitarnykh rezhymiv v Ukraini ta zaboronu propahandy yikhnoi symvoliky». (2015). *Verkhovna Rada Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text> (data zvernennia: 17.11.2023). [In Ukrainian].

Zakon Ukrainy «Pro prysvoiennia yurydychnym osobam ta obiekтам prava vlasnosti imen (psevdonimiv) fizychnykh osib, yuvileinykh ta sviatkovykh dat, nazv i dat istorychnykh podii». (2012). *Verkhovna Rada Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4865-17#Text> (data zvernennia: 17.11.2023). [In Ukrainian].

Kasianov, H. V. (2018). Past Continuous: istorychna polityka 1980-kh – 2000-kh. Ukraina ta susidy. Kyiv: Laurus, Antropos-Lohos-Film, 2018. 420 s. [In Ukrainian].

Mokrytskyi, H. P. (2007). Vulytsi Zhytomyra. Entsyklopediia Zhytomyra. Kn. 1. Zhytomyr: Volyn. 640 s. [In Ukrainian].

Postanova Verkhovnoi rady Ukrainy vid 19.05.2016 «Pro pereimenuvannia okremykh naselenykh punktiv ta raioniv». (2016). *Verkhovna Rada Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1377-19#Text> (data zvernennia: 23.11.2023). [In Ukrainian].

Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 10.11.2023 № 1186 «Pro vnesennia zmin do Derzhavnogo reiestru nerukhomykh pamiatok Ukrainy». (2023). *Verkhovna Rada Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1186-2023-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 23.11.2023). [In Ukrainian].

Protokol № 2 zasidannia miskoi komisii z toponimiky. (2023). *Zhytomyrska miska rada*. URL: <https://zt-rada.gov.ua/files/upload/sitefiles/doc1686058407.pdf> (data zvernennia: 23.11.2023). [In Ukrainian].

Rekomendatsii Ministerstva kultury ta informatsiinoi polityky Ukrainy ta Ukrainskoho instytutu natsionalnoi pamiaty shchodo pamiatnykh obektiv poviazanykh z istoriieiu ta kulturoiu Rosii ta SRSR. (2022). *Ministerstvo kultury ta informatsiinoi polityky Ukrainy*. URL:

<https://mkip.gov.ua/news/7468.html> (data zvernennia: 17.11.2023). [In Ukrainian].

Rishennia vykonavchoho komitetu Zhytomyrskoi miskoi rady vid 19.04.2023 № 442 «Pro vnesennia zmin u rishennia vykonavchoho komitetu miskoi rady vid 21.07.2021 № 798 “Pro zatverdzhennia skladu miskoi komisii z toponimiky ta Polozhennia pro nei”». (2023). *Zhytomyrska miska rada*. URL: <https://zt-rada.gov.ua/files/upload/sitefiles/doc1682405551.pdf> (data zvernennia: 17.11.2023). [In Ukrainian].

Rishennia Zhytomyrskoi miskoi rady vid 09.11.2023 «Pro pereimenuvannia toponimichnykh obektiv m. Zhytomyra». (2023). *Zhytomyrska miska rada*. URL: <https://zt-rada.gov.ua/files/upload/sitefiles/doc1700147977.pdf> (data zvernennia: 17.11.2023). [In Ukrainian].

Rishennia Zhytomyrskoi miskoi rady vid 15.12.2022 № 665 «Pro pereimenuvannia toponimichnykh obektiv m. Zhytomyra». (2022). *Zhytomyrska miska rada*. URL: [https://zt-rada.gov.ua/documents?documentNumber\[0\]=665&fileType\[0\]=5&documentDateStart\[0\]=1671062461&documentDateEnd\[0\]=1671148799](https://zt-rada.gov.ua/documents?documentNumber[0]=665&fileType[0]=5&documentDateStart[0]=1671062461&documentDateEnd[0]=1671148799) (data zvernennia: 17.11.2023). [In Ukrainian].

Rishennia Zhytomyrskoi miskoi rady vid 18.06.2014 № 680 «Pro pereimenuvannia vul. Moskovska na vul. Nebesnoi Sotni v misti Zhytomyri». (2014). *Zhytomyrska miska rada*. URL: https://old.zt-rada.gov.ua/laws/t2/p1?laws=true&law_text=&law_number=680&law_type_id=1&law_publisher_id=3&law_session_number=&law_session_convocation=&date_type=onedate&law_date_day1=18&law_date_month1=6&law_date_year1=2014&law_date_day2=1&law_date_month2=1&law_date_year2=2023&submit=#convocation6 (data zvernennia: 17.11.2023). [In Ukrainian].

Rishennia Zhytomyrskoi miskoi rady vid 29.06.2023 № 827 «Pro pereimenuvannia toponimichnykh obektiv m. Zhytomyra». (2023). *Zhytomyrska miska rada*. URL: [https://zt-rada.gov.ua/documents?documentNumber\[0\]=827&fileType\[0\]=5&documentDateStart\[0\]=1687993261&documentDateEnd\[0\]=1688079599](https://zt-rada.gov.ua/documents?documentNumber[0]=827&fileType[0]=5&documentDateStart[0]=1687993261&documentDateEnd[0]=1688079599) (data zvernennia: 17.11.2023). [In Ukrainian].

Rozporiadzhennia holovy Zhytomyrskoi oblasnoi derzhavnoi administratsii vid 20.05.2016 № 140 «Pro pereimenuvannia toponimichnykh obektiv ta demontazh pamiatnykh znakiv u Zhytomyrskii oblasti». (2016). *Zhytomyrska oblasna derzhavna administratsiia*. URL: <https://oda.zht.gov.ua/oda/2014-2017/za-2016-rik/rozporiadzhennya-140-vid-20-05-2016/> (data zvernennia: 17.11.2023). [In Ukrainian].

Rozporiadzhennia miskoho holovy vid 19.02.2016 № 112 «Pro pereimenuvannia toponimichnykh obektiv ta demontazh pamiatnykh znakiv

u m. Zhytomyri» (2016). *Zhytomyrska miska rada*. URL: https://zt-rada.gov.ua/?doc_id=10544 (data zvernennia: 17.11.2023). [In Ukrainian].

Steshenko, A. (2022). Misto Novohrad-Volynskiy na Zhytomyrshchyni pereimenovano na Zviahel. *LB.ua*. URL: https://lb.ua/society/2022/11/16/536121_misto_novogradvolynskiy.html (data zvernennia: 23.11.2023). [In Ukrainian].

Babushko O. CHANGES IN TOPOGRAPHY OF THE ZHYTOMYR REGION DURING THE PERIOD OF UKRAINE'S INDEPENDENCE

Abstract

The aim of the study is to analyze changes in the toponymy of the Zhytomyr region at the end of the 20th – the first quarter of the 21st century. The methodology of scientific research is based on the use of a complex of general scientific, special historical methods and an interdisciplinary approach, tools of regional studies, regional analysis and regional personology. The scientific novelty lies in the comprehensive analysis of changes in the toponymy of the Zhytomyr region from the late 20th to the first quarter of the 21st century in the article. As a result of the conducted research, the author comes to the conclusion that decommunization and derussification of toponyms are necessary steps towards restoring the historical memory of the Ukrainian people, which is a component of the state memory policy. In the Zhytomyr region, the process of renaming toponyms (decommunization, and later derussification) began in the early 1990s and continues to this day. Since the independence of Ukraine, this has been facilitated by the developed normative-legal base and the activities of local toponymic commissions, in particular in Zhytomyr. Primarily, toponymic changes occurred within the framework of decommunization processes, which intensified after the adoption of decommunization laws by the Verkhovna Rada of Ukraine in 2015. Mostly after the full-scale Russian military invasion of Ukraine in the Zhytomyr region, as in the country as a whole, the derussification of toponyms intensified. Mostly, the new toponymic names of the Zhytomyr region are associated with historical events or the commemoration of famous historical figures, prominent figures of science and culture, public figures who were born or worked in the Zhytomyr region; world-famous Ukrainian scientists and artists.

Key words: *toponymy, decommunization, derussification, historical memory, memory policy, Zhytomyr, Ukraine.*

Babushko O. ZMIANY W TOPONIMII ODWODU ŻYTOMIERSKIEGO W OKRESIE NIEPODLEGŁOŚCI UKRAINY

Streszczenie

Celem pracy jest analiza zmian w toponimii obwodu Żytomierskiego pod koniec XX – na początku XXI wieku. Metodologia badania naukowego opiera

się na wykorzystaniu kompleksu metod ogólnonaukowych, specjalistycznych metod historycznych i podejścia międzydyscyplinarnego, narzędzi badań regionalnych, analizy i personologii regionalnej. **Nowatorstwo naukowe** polega na tym, że po raz pierwszy w artykule kompleksowo przeanalizowano zmiany w toponimii obwodu Żytomierskiego z końca XX – na początku XXI wieku. W wyniku przeprowadzonych badań autorka dochodzi do **wniosku**, że dekomunizacja i derusyfikacja toponimów są koniecznym krokiem na drodze do przywracania historycznej pamięci narodowej Ukrainy, co stanowi składnik polityki pamięci państwa. Na terenie obwodu Żytomierskiego proces zmiany nazw miejscowości (dekomunizacja, a następnie derusyfikacja) rozpoczął się na początku lat 90 i trwa do dziś. Od początku niepodległości Ukrainy wspomagała to rozwinięta baza normatywno-prawna i działalność miejscowych komisji toponimicznych, w tym w Żytomierzu. Przede wszystkim zmiany toponimiczne miały miejsce w ramach procesów dekomunizacyjnych, które zintensyfikowały się po uchwaleniu w 2015 roku przez Radę Najwyższą Ukrainy ustaw dekomunizacyjnych. Głównie po pełnoskalowej inwazji rosyjskiej w Ukrainie na terenie obwodu Żytomierskiego, jak i w całym kraju, zintensyfikowała się derusyfikacja toponimów. Głównie nowe nazwy toponimiczne na terenie obwodu Żytomierskiego są związane z wydarzeniami historycznymi lub upamiętnieniem pamięci znanych historycznych postaci, wybitnych postaci nauki i kultury, działaczy społecznych, którzy urodzili się lub pracowali na terenie obwodu Żytomierskiego; światowej sławy krajowych naukowców i artystów.

Słowa kluczowe: toponimia, dekomunizacja, derusyfikacja, pamięć historyczna, polityka pamięci, Żytomyr, Ukraina.

Статтю надіслано до редколегії 12.01.2024 р.
Статтю рекомендовано до друку 09.04.2024 р.